

ПРЕДГОВОР

Сборникът: малко история

Преди повече от шест години в неформален разговор професор Тодор Джиджев спомена за наличието на дешифрирани от него повече от хиляда народни песни от Тракия, които са предадени в Архива на Института за фолклор в края на 1980-те, и ме помоли да издиря тези материали, за да бъдат подготвени за публикуване. Поради причини от различен характер (които ще бъдат премълчани, за да се избегне усложняващо издребняване) издирването продължи около една година.

Намереният ръкопис, съдържащ дешифрирани повече от хиляда песни с ноти и текст, беше предложен на вниманието на секция „Музикален и танцов фолклор“ при Института за фолклор. От секцията се очакваше решение, което да придвижи сборника за публикуване в Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“. Колегите от секцията отказаха да насочат нотирани песни за публикуване с аргумента, че сборник без предговор и изготвени научни показатели не може да се публикува.

Когато съобщих секционното решение на проф. Джиджев, той потърси други пътища за публикуване на сборника – свърза се с доц. д-р Николай Киров (който имаше опит в дигитализиране на нотни ръкописи) и работата започна. Но след няколко месеца Николай Киров установи колко специфично, висококвалифицирано и трудоемко занимание е дигитализирането на нотирани народни песни. Осъзнахме, че трябва да намерим изход от създалата се ситуация. Последвалите разговори ни насочиха към решението да подготвим проект и да кандидатстваме за финансиране пред фонд „Научни изследвания“, за да осигурим експертни, материални и финансови ресурси за публикуване на сборника. Проектът беше одобрен в края на декември 2009 г. и работата по него започна през 2010 г.

Междувременно здравето на Тодор Джиджев започна да се влошава и в един момент той ми каза, че не е в състояние да се занимава с подготовката на песните за отпечатване, че има пълно доверие в моята компетентност, и помоли да продължим работата по сборника без него. Работехме с желание и ентузиазъм, генерирахме идеи, впускахме се в разгорещени дискусии, мечтаехме... И бързахме да завършим работата по сборника, за да зарадваме Тодор Джиджев. За съжаление, не успяхме. Той ни напусна на 3 август 2012 г. и не дочака да види осъществяването на заветната си мечта.

Кой е Тодор Джиджев

Тодор Джиджев е учен, който биографично преживява едни от най-важните етапи в развитието на българската етномузикология (музикална фолклористика) през втората половина на ХХ век. Усвоява я като университетска дисциплина пряко от Стоян Джуджев. Получава уроци за работа на терен от Райна Кацарова и Елена Стоин. Изгражда се като събирач, записвач и дешифратор на хиляди фолклорни песни и инструментални мелодии в съвместна работа в БАН с Николай Кауфман, Иван Качулев, Тодор Тодоров, Петър Льондев, Михаил Букурещлиев. Изявява се като теоретик и автор на ценни научни публикации, както и на стотици критични и публицистични статии в периодичния печат. Той е един от българските учени, които се включват активно в научния обмен, членува в авторитетни международни организации, участва в конференции и фестивали.

Тодор Василев Джиджев е роден в София на 30 март 1927 г. Предците му са от Карлово и Сопот, образовани и успели хора. Сред тях има офицер, учител, счетоводител, инженер, актьор, журналист... Баща му свири на мандолина. Тодор Джиджев започва да се занимава с музика от 7-годишна възраст – свири на цигулка. През 1942 г. постъпва във Военното на Н.Ц.В. училище

в София, което завършва през 1947 г. Три години е офицер в Силистра, Плевен и София. На 25-годишна възраст решава да свърже професионално живота си с музиката, а след редица перипетии се освобождава от армията и постъпва като редовен студент в Теоретичния отдел на Държавната музикална академия. През 1956 г. завършва с отличие висшето си образование в специалност „Хорово дирижиране“ в класа на професор Георги Димитров. През същата година става редовен аспирант в Института за музика при Българската академия на науките. През 1964 г. защитава под ръководството на Райна Кацарова кандидатска дисертация на тема „Въпроси на метриката и ритмиката в народните песни на с. Лесичево, Пазарджишко“. В периода 1960-1989 г. работи в Института за музика, а след това – в Института за фолклор. Последователно е научен сътрудник (от 1965), старши научен сътрудник II степен (1976), старши научен сътрудник I степен (1990). През 1989 г. е удостоен с научната степен доктор на изкуствознанието след защита на дисертация на тема „Структурна и функционално-интонационна типология в българските народни песни“.

Автор е на четири книги, всяка от които разширява хоризонтите на българската наука: „Проблеми на метроритъма и структурата на песенния фолклор“ (монография, 1981); „Българската коледна песен в теоретичен и сравнителен план“ (монография, 1998); „Bulgarian folk music“ (сборник със статии и студии, представяни на международни научни конференции на четири езика – английски, немски, френски и руски, 2005); „Фолклор и съвременност“ (сборник със статии, 2009). В библиографията му има над 300 научни и научно-популярни публикации по различни проблеми на музикалния фолклор. Сред най-активно разработваните теми, които заемат централно място в научните интереси на Тодор Джиджев са: (1) проблеми на стихово-ритмичния строеж, формообразуването и ритмообразуването на народните песни, (2) функционални песенни цикли, (3) методика на дешифрирането и нотирането, (4) сравнителни изследвания между българската и румънската народна музика, (5) съвременност и фолклор в различни аспекти (ансамбли за народни песни и танци, композиторско творчество и обработки, художествена самодейност и любителско творчество, групи за изворен фолклор, сватбарски оркестри, музикалният фолклор в медиите, фолклор и сцена, фолклор и туризъм).

Тодор Джиджев е сред водещите имена в приложната етномузикология в България. Бил е диригент на хор „Владимир Маяковски“ в София. Дълги години е ръководител на женската певческа група в село Плана (Софийско), с която печели слава за България на фестивали в Англия, Унгария, Полша и става носител на Европейската награда за народно изкуство. Автор е на много публицистични статии, свързани с българския фолклор, публикувани във вестниците „Култура“, „Континент“, „Народна младеж“, „Земеделско знаме“, „Антени“, „Работническо дело“, „Отечествен фронт“, „Кооперативно село“, „Пиринско дело“, „Дунавска правда“ и др., както и в списанията „Музикални хоризонти“, „Художествена самодейност“, „Читалище“, „Наша родина“... Негово дело са множество анотации в издадени музикални албуми и в електронни медии (той представя албума „Бистришките баби и техните внучки“ на музикална къща „Гега Ню“). Бил е член на организационни комитети, комисии и журита на международни, национални и окръжни фолклорни фестивали, прегледи и събори.

Членувал е в Съюза на българските композитори, Съюза на музикалните и танцови дейци, в работни групи при Международния съвет за традиционна музика (ICTM) към ЮНЕСКО и в Международната организация за фолклор (IOF). Тодор Джиджев е носител на редица отличия и награди, връчени от Българската академия на науките, Министерството на културата, Центъра за художествената самодейност...

Много са публикуваните текстове от различни автори, свързани с годишнини на Тодор Джиджев, които разкриват както постижения на професионалния етномузиколог, така и редица качества на човека. Добродетелите, които проявяваше Тодор Джиджев, са изтъквани от негови колеги и приятели нееднократно както в тези публикации, така и в неформални разговори. Нееднократно се е говорило и писало, че Тодор Джиджев се отличава с трудолюбие, упоритост, постоянство, последователност, скромност, честност, почтеност, съдържаност, достойнство, отговорност, безкористност, добро сърце.

Професионалната продукция на учения носи отпечатъка и на други негови специфични качества: нагласа за теоретично мислене, изключителна задълбоченост в работата, вгълбеност, добросъвестност, прецизност.

Тодор Джиджев е учен, колега и приятел, който с делата си по един или друг начин е давал много от себе си по време на житейския си път – на своите връстници и колеги, с които заедно са натрупвали знание и са изграждали българската наука; на научните институции в Българската академия на науките, с които е бил ангажиран и които е дарявал с трудолюбието си; на българската етномузикология – с дългогодишните си усилия, плодотворните идеи и пожънатите научни резултати; на променящата се и вечно млада музикалнофолклорна традиция и нейните носители: групи за автентичен фолклор, сватбарски оркестри, фолклорни ансамбли, любители и професионалисти.

Сборникът с народни песни от Тракия е поредният ценен подарък, който Тодор Джиджев завещава на българите. Този сборник е свидетелство и символ за половинвековното активно и достойно присъствие на Тодор Джиджев в строителството и развитието на етномузикологията (музикалната фолклористика) в България.

Сборникът: структура

Сборникът съдържа 1066 народни песни с ноти и текст, показалци, диск с 1414 звукозаписани песенни образци. За създаването на сборника бяха използвани следните информационни източници: 1) над 2000 машинописни страници с ръкописно изписани ноти (дешифрами) и машинописно изписани текстове на песните (съхраняват се в архива на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН); 2) 27 магнетофонни ленти с 1414 музикални записа на песните (съхраняват се в архива на Института за изследване на изкуствата – БАН); 3) 13 теренни тетрадки и тефтери, съдържащи записки и бележки от теренната работа на Тодор Джиджев – 540 сканирани страници (съхраняват се в архива на Института за изследване на изкуствата – БАН). Всички изброени материали са дигитализирани в процеса на работата върху проекта.

Публикуваните в сборника песни са записвани в периода 1964–1980 г. от 88 изпълнителя и 19 непрофесионални групи за народна музика от Котленско, Новозагорско, Пловдивско, Свиленградско, Сливенско, Харманлийско, Хасковско и Ямболско (административната принадлежност на селищата записвачът отнася по традиция към старите околии). Събрани са образци за фолклорно-музикалната култура на 51 села от 18 общини: Брезово, Калояново, Хисаря (Пловдивска област); Котел, Нова Загора, Сливен (Сливенска област); Гурково, Раднево (Старозагорска област); Маджарово, Свиленград, Симеоновград, Стамболово, Тополовград, Харманли, Хасково (Хасковска област); Елхово, Стралджа, Тунджа (Ямболска област). По-голямата част от песните са записвани „на терен“ при изрична молба към певците да изпълнят своя репертоар, за да бъде документиран; малък дял образци са фиксирани на общински събор-надпяване.

Преобладаващата част от песните в сборника са записани от Тодор Джиджев (с изключение на песните, изпълнени от Стоян Вандов от с. Кортен, подписани от записвач с инициали ВА – вероятно Виргил Атанасов). Дело на Тодор Джиджев е и подборът и дешифрирането на всички образци. Свършената работа е оставила много следи, които ползвахме при подготовката на сборника за печат: нотограми, теренни тетрадки, звукови записи, бележки и пр.

Сборникът: редакторските намеси

Редакторската работа върху сборника на Тодор Джиджев мобилизира нашите компетенции и възможности по особено сложен начин. През цялото време на редакторска обработка на архивните материали ни водеше, от една страна, желанието да съхраним и популяризираме това научно и музикалнофолклорно наследство, а от друга – чувството на отговорност към съхраняване труда и авторския почерк на Тодор Джиджев (като записвач и дешифратор) и към читателите на сборника. Продължителният редакторски процес не беше рутинна работа за нас – участвахме в него с

творческо любопитство, добронамереност и с неизчерпаема енергия за споделени идеи, взаимни провокации, дискусии.

Пътят от автентичните авторски текстове на Тодор Джиджев, съхранявани в научните архиви, до публикувания сборник беше съпътстван с множество редакторски намеси върху архивните материали. Редакторските намеси при работата върху създаването на сборника се осъществиха в следните стъпки: 1) дигитализация на нотните ръкописи; 2) дигитализация на словесните текстове на песните; 3) разполагане на различните графични елементи на всяка песен; 4) макроредактиране, свързано с изработване на цялостния облик и рамката на сборника; 5) изработване на показалци; 6) микроредактиране на текстово равнище, съсредоточено върху поредица задълбочени и шлифовъчни редакторски прочити на цялото съдържание на сборника и нанасяне на съответни корекции.

Сборникът: иновативните моменти

Сборникът на Тодор Джиджев съдържа в себе си преплитането на стари елементи на трайния минал опит в създаването на капитални песенни сборници и въвеждането на нови елементи, които влизат в различни отношения с традицията. Новите елементи са обвързани с експанзията на информационните технологии в настоящия опит.

За първи път капитален сборник с нотирани народни песни полага началото на изграждането на дигитална библиотека.

За първи път издаването на обзорен песенен сборник е съпътствано с изработването на програмно решение за дигитално търсене по разнообразни критерии: ключови думи, имена на изпълнителите, имена на населени места и райони и пр.

За първи път капитален песенен сборник е снабден с компакт диск, в който са приложени звуковите образци на събраните и публикуваните песни.

За първи път са създадени словесни показалци, които ориентират за наличието на всички (а не на подбрани ключови) думи в текстовете на песенния сборник.

За първи път в капитален песенен сборник са приложени: честотен речник, конкорданс, пълен списък на изграждащите текстовете съществителни, прилагателни и числителни имена, глаголи и наречия.

За първи път възниква подобно интердисциплинарно равнище на организация на екипната работа по създаване на сборника.

Проектът, екипът

В проекта участваха екипи от няколко различни научни и образователни институции: три института на Българската академия на науките (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей, Институт за изследване на изкуствата, Институт за математика и информатика) и Факултетът по математика и информатика при Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Конструирването на надежден и работоспособен проектен екип, съставен от изследователи с разнородни компетенции и професионални нагласи, беше едновременно предизвикателство и възможност. Това изходно начало даде шанс за разгръщането на всевъзможни гледни точки и идеи, на всякакви дискусии, опозиции и критерии в процеса на работата по проекта и сборника. Успехът на проекта се дължи както на екипа, така и на неговия ръководител – доц. д-р Николай Киров, който вложи много ентузиазъм, страст, решителност, инициативност и професионализъм в планирането, организирането, управлението, контролирането и протичането на съвместната работа.

Екипът от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей организира, обедини и подготви за публикуване архивирани нотирани песни. В процеса на тази продължителна и сложна работа се обсъждаха множество конкретни проблеми, отнасящи се до подреждането на песните в сборника, качеството и степента на редакторските намеси в тяхното съдържание. Обмислен и изпробван беше и нов принцип за създаване на показалци към словесното съдържание на сборника.

Работната група от Института за изследване на изкуствата – БАН осъществи дигитализацията на аудиозаписи от над 50 тракийски селища от фоноархива на Тодор Джиджев и Вергилий Атанасов, съдържащи се в 27 магнетофонни ленти, съхранявани в Музикалнофолклорния архив. Извършена е прецизна звукова обработка (мастеринг) на включените в сборника аудиозаписи, която не деформира и не преиначава звуковото съдържание на песните. Цялостно са сканирани 13 теренни тетрадки и тефтери на Тодор Джиджев с ръкописи на текстовете на песните и информация за изпълнителите.

В резултат от изследванията на екипа от Факултета по математика и информатика на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ бе разработен софтуерен инструмент за интелигентно (семантично) търсене в лириката на песните, включени в сборника. Функционирането на този инструмент се основава на използване на специално създадена онтология, свързана със съдържанието на песните.

Особени благодарности с признателност изказвам:

на Николай Киров – за неизчерпаемата му енергия и отговорната работа, за несломимостта му в търсенето на способности за дигитално предаване на нотописа на неравноделната музика, за създаването на програмни решения, облекчили редакторската работа, и за идеологическото и техническото компилиране на сборника;

на Григор Григоров – за трудолюбието, търпението, упоритостта, издръжливостта, ентузиазма и неизчерпаемата креативност, вградени в съвместната ни работа по редактирането на сборника;

на Алекс Нушев – за прецизната техническа обработка на музикалните записи, целяща да отстрани нежеланите шумове, без да преиначи автентичността на изпълнението;

на Диана Данова и Мария Кумичин – за дигитализирането на музикалните записи и теренните тефтери на записвача;

на Константин Панайотов – за библиографската работа и множеството справки, които извърши в процеса на работа;

на Божидар Алексиев, Рая Кунчева и Явор Милтенов, които консултираха в отделни аспекти редакцияната работа;

на Анатоли Анчев и Наталия Рашкова – за подготвените рецензии, съдържащи компетентни коментари и оценки на сборника.

юни 2013 г.

проф. д.изк. Лозанка Пейчева